

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра психології і туризму

КУРСОВА РОБОТА з

Психології

**на тему: «Вплив емоційно-вольової стійкості особистості на поведінку у
надзвичайній ситуації»**

Студента II курсу групи Пс 02-21

факультету туризму, бізнесу і психології

Спеціальності 053 Психологія

Іванченко П.А.

Науковий керівник: доцент кафедри

психології і туризму Бабатіна Світлана

Іванівна

_____

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____ **Оцінка ЄКТС:** _____

Члени комісії:

_____
_____
_____

КИЇВ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ	6
1.1. Теоретичні підходи до вивчення емоційно-вольової сфери особистості	6
1.2. Психологічні особливості розвитку емоційно-вольової стійкості особистості: вікові аспекти	12
РОЗДІЛ 2. ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВА СТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ І ПОВЕДІНКА В НАДЗВИЧАЙНІЙ СИТУАЦІЇ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ФАКТОРИ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ	18
2.1. Базові фактори стилю подолання кризової ситуації за концепцією Мулі Лаад	18
ВИСНОВКИ	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	25
АНОТАЦІЯ	29

ВСТУП

Актуальність дослідження. Ключовою характеристикою сучасного світу є перманентні зміни, які визначають нестабільність, непередбачуваність, складність і невизначеність різних сфер життя людини. Сучасна швидкозмінна формація соціуму, модернізуючи різні сфери суспільного життя, характеризується не лише появою нових ефективних моделей взаємодії своїх конструктів, але й появою нових ризиків. У міру загострення соціальних проблем тематика психологічної безпеки особистості і стійкості до загроз та ризиків, які постійно виникають, займає особливе місце в науковій літературі.

Будь-яка людина може опинилася у складній ситуації з підвищеною небезпекою і втратити життєвий орієнтир, що неоднозначно вплине на її емоційно-вольовий стан. Ця проблематика знайшла своє відображення в дослідженнях різних науковців та психологів, зокрема Д. Хебба, К. Ізарда, В. Джемса, Р. Вудвортса, К. Ланге, Ф. Барда, Д. Ліндслі, Дж. Грея, В. Кеннона, П. Екмана, С. Шехтера, П. Симонова, П. Анохіна, Б. Додонова, Т. Кириленко та інших. Аналіз наукових праць та публікацій свідчить про те, що ця тематика є актуальною для світової психологічної спільноти.

Проте не лише теоретичні аспекти мають цінність для аналізу вплив емоційно-вольової стійкості особистості на поведінку у надзвичайній ситуації. Своєрідним рушієм у цій проблематиці є практичні методики й концепції, зокрема – багатовимірна модель внутрішньої стійкості BASIC Ph ізраїльського професора Мулі Лаад.

У науковому дискурсі замало досліджень і напрацювань науковців щодо проблеми застосування концепції Мулі Лаад для визначення вплив емоційно-вольової стійкості особистості на поведінку у кризовій ситуації. Актуальність курсового дослідження полягає в ліквідації прогалів у науковому та практичному аналізі цієї проблеми.

Метою дослідження є визначення особливостей впливу емоційно-вольової стійкості особистості на поведінку у надзвичайній ситуації. Для досягнення мети дослідження визначаємо такі **завдання**:

- 1) дослідити теоретичні підходи до вивчення емоційно-вольової сфери особистості;
- 2) охарактеризувати психологічні особливості розвитку емоційно-вольової стійкості особистості у вікових аспектах;
- 3) визначити базові фактори стилю подолання кризової ситуації за концепцією Мулі Лаад.

Об'єкт дослідження – вплив емоційно-вольової стійкості особистості на поведінку у надзвичайній ситуації.

Предмет дослідження – концепція Мулі Лаад у визначенні проблематики емоційно-вольової стійкості особистості.

Теоретично-методологічні засади курсової роботи базується на загальних засадах логіки й об'єктивності та використовує різноманітні джерела з наукового та критичного погляду для опису та аналізу подій і явищ.

Не можна стверджувати, що якийсь один принцип є єдиним способом впоратися з такими складними явищами, як вплив емоційно-вольової стійкості особистості на поведінку у надзвичайній ситуації та концепція Мулі Лаад, однак їх можна синтезувати і провести необхідний аналіз..

Практичне значення дослідження полягає в тому, що здійснено системний основ проблеми впливу емоційно-вольової стійкості особистості на поведінку у кризовій ситуації та користь багатовимірної моделі внутрішньої стійкості BASIC Ph Мулі Лаад. Положення і висновки дають можливість краще зрозуміти характер визначення людського коду виживання у надзвичайних стресових ситуаціях на основі концепції ізраїльського професора.

Курсова робота має такі частини: вступ, два розділи (3 підрозділи), висновки та перелік використаних джерел. У вступі науково обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання т методи

дослідження. Висновки підсумовують результати дослідження у курсовій роботі й роблять певні узагальнення.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Теоретичні підходи до вивчення емоційно-вольової сфери особистості

Проблема емоційно-вольової сфери особистості знайшла своє відображення в дослідженнях В. Джемса, К. Ланге, Р. Вудвортса, В. Кеннона, Ф. Барда, Д. Ліндслі, Д. Хебба, К. Ізарда, Дж. Грея, П. Екмана, С. Шехтера, П. Симонова, П. Анохіна, Б. Додонова, Т. Кириленко та інших дослідників. Аналіз наукових праць і публікацій свідчить про те, що ця проблема була і залишається актуальною для світової психологічної спільноти.

Все, з чим людина стикається у повсякденному житті, викликає у неї певне ставлення. Одні події викликають радість, інші – обурення, одні речі їй подобаються, інші провокують невдоволення, одних людей вона любить, до інших байдужа, третіх ненавидить; щось її сердить, дечого вона боїться; деякими своїми вчинками пишається, інших соромиться. Без людських емоцій ніколи не бувало, не буває і не може бути людського пошуку істини.

Задоволення, радість, горе, страх, гнів, кохання – все це форми переживання людиною свого ставлення до різних об'єктів, вони називаються почуттями чи емоціями [26, с. 84].

Емоційно-вольова сфера – це комплекс властивостей особистості людини, які характеризують зміст, якість та динаміку її почуттів та емоцій. Прояви вольової сфери виражаються у здібностях людини регулювати свою діяльність та різні психічні процеси, їх прояви.

Емоції та почуття включаються у всі психічні стани та процеси людини. Це тотожні процеси, які створюють єдину підструктуру особистості, її емоційну сферу. Однак слід звернути увагу на те, що вони різняться за кількома параметрами:

- емоції в еволюційному контексті – більш давня форма, ніж почуття;

- емоції мають характер орієнтовної реакції, тобто несуть первинну інформацію про нестачу чи надлишок чогось, тому вони часто бувають невизначеними і недостатньо усвідомлюваними (смутне відчуття чогось);

- емоції пов'язані з біологічними процесами;

- емоції переважно пов'язані з областю несвідомого;

- почуття триваліші, ніж емоції, психічні стани, які мають чітко виражений характер. Вони відбивають стійке ставлення до якихось конкретних об'єктів (реальних або уявних). Людина не може переживати почуття взагалі, безвідносно, а лише до когось чи чогось. Наприклад, людина не в змозі відчувати любов, якщо в неї немає об'єкта прихильності чи поклоніння. Так само вона не може відчувати почуття ненависті, якщо не має того, що ненавидить [27].

Емоції характеризують потреби людини та предмети, на які вони спрямовані. У процесі еволюції емоційні відчуття та стани біологічно закріпилися як спосіб підтримки життєвого процесу у його оптимальних межах. Їхнє значення для організму полягає в попередженні розкриваючого характеру будь-яких факторів. Таким чином, емоції є одним із основних механізмів регуляції функціонального стану організму та діяльність людини.

Кожна людина з досвіду знає, що сильні емоції пов'язані з рядом фізіологічних змін – змінюється ритм дихання, діяльність серцево-судинної системи, змінюється робота слинних (пересихає у роті), слізних та потових залоз. Фізіологічно це означає, що виник у корі великих півкуль головного мозку процес збудження (при сприйнятті людиною будь-якого об'єкта) при певних умовах поширюється і на підкірку, де знаходяться центри, які керують діяльністю внутрішніх органів, а також зумовлюють відповідні зміни у організмі.

У результаті особистого досвіду людини відбувається становлення емоцій різного рівня складності, найпростіші емоції пов'язані з умовними рефlekсами (біологічними потребами) людського організму. Прояв людиною своїх емоцій у найбільш вдалий момент обумовлено ефективністю роботи

мозку. Формування емоцій йде в безпосередньому взаємозв'язку з розвитком суспільства і самої особистості загалом.

Таким чином, емоційна сфера є важливим елементом людської психіки. При цьому своєю глибокою структурою понять вона тісно взаємопов'язана з вольовою, особистісною та мотиваційною сферами.

У причинах емоцій не лише психічна, а й фізіологічна структура. Вони надають важливу роль у житті людини, наприклад, мотивуючи її дії, виходячи з функцій, на досягнення сприятливої мети.

Головною особливістю людської свідомості є прояв свободи волі людини, що виражається в активності вибору цілей та способів їх досягнення. Об'єктивні умови надають людині різноманіття вибору вчинків і дій, тобто вона має право сама для себе обрати модель поведінки та яке рішення їй слід прийняти. Вибір та дії людини в різних ситуаціях залежать від її цілей, світогляду, бажань та наслідків, відповідальність за які вона несе. Прийняття рішень залежить від зовнішніх факторів, самостійності, зрілості самої людини у виборі найбільш ефективних засобів для досягнення мети [9, с. 41].

Досягнення людиною усвідомлено поставлених цілей, пов'язаних із задоволенням своїх бажань та потреб, є основною активною формою діяльності. Реалізація будь-якого виду діяльності, але насамперед трудового, спрямованого на благо навколишнього світу, вимагає від людини високого рівня сформованості довільних, умисних процесів. Дії вважаються довільними, якщо вони виконуються з урахуванням конкретної мети та усвідомлених способів їх досягнення.

У ході життєдіяльності та засвоєння соціального досвіду людиною, у неї формуються певні психологічні моделі поведінки, закріплюються механізми вибору найефективніших способів дій. У людини розвивається індивідуальний стиль вольової поведінки. Одні – дотримуються раціонального способу вирішення проблем, другі підходять до вирішення питань детально, дотримуючись свого почуття обов'язку. Незважаючи на це,

багатьом складно зробити вибір і ухвалити рішення у своїй перевазі мотивів. Велику роль у цьому питанні відіграє інтелектуальна сфера людини, її прагнення до усвідомленого, правильного вибору, проте цей процес не завжди повністю є усвідомленим та аргументованим. Іноді людина може не помітити деякі інші головні моменти або фактори оточення, які б вплинули на її кінцевий вибір. Наприклад, обираючи між способами дії, буває важко зробити вибір, тоді людина віддає перевагу випадковому вибору, де все вирішить жереб, однак, в останній момент, вона все ж приймає рішення всупереч жеребу і дії інакше.

Воля виражається як у вчиненні будь-якої дії, так і в її затримці або відмови від неї. Це характеризує гальмівні функції вольової сфери, придушення незначних, а в деяких випадках дуже сильних конкуруючих бажань у процесі вибору мотивів; усвідомлене уповільнення вольової дії, для вибору одного з кількох варіантів та можливих наслідків з урахуванням усіх обставин; контроль своєї поведінки та емоцій; ухвалення свідомих, обдуманих рішень.

Воля є високим ступенем активності особистості, яка спонукає людину на вибір найефективніших способів та засобів досягнення цілей, що виражається в необхідності вдосконалення способів дій у ході здобуття соціального досвіду, застосування зусилля при прийнятті рішення та інших складних видів діяльності. Воля виражає одну з основних здатностей людини – контроль над власною поведінкою.

Зміст та структура вольової активності – це унікальний комплекс вольових якостей особистості. Якість, яка дає можливість поставити перед собою та іншими нову мету, називається ініціативністю. Розвиток навичок ініціативності сприяє розширенню творчих здібностей людини у всіх сферах її діяльності, у тому числі підвищуючи лідерські та організаторські якості. Підлеглий та виконавець, водночас, не володіють такими якостями і є безініціативними, не здатними взяти на себе роль керівника [16, с. 82].

У період конкуренції мотивів допомагає рішучість – здатність швидко, обдуманно приймати рішення та діяти. Людина, яка довго думаючий, болісно приймає рішення і кілька разів змінює його, вважається нерішучою. Часто така людина вдається до допомоги інших людей, щоб зняти з себе відповідальність за ухвалення рішення та подальших подій. Такі рішення не мають мотивуючої сили та часто взагалі не реалізуються. Нерішучі люди намагаються уникати складних ситуацій та необхідності прийняття важливих, відповідальних рішень.

При вольових діях у людини виникають різні емоції: позитивні при успішних ситуаціях; негативні при невдачах та непереборних перешкодах, а також при страху перед поразками, небезпечними діями. У подібних моментах у людини часто виникає почуття сорому, яке формується за рахунок невиправданих надій та відповідальності за негативний результат перед іншими людьми.

Згодом, втрачаючи контроль над своїми емоціями, людина може проявляти у стані афекту запальність, дратівливість, гнів, що водночас негативно позначається на спілкуванні з оточуючими людьми.

Тривалий вплив невдач на людину призводить до стресового стану та фрустрації, а також до зниження рівня впевненості у собі. Негативні емоції зменшують ефективність вольових процесів, що часто призводить до того, що людина не закінчує розпочату справу. Прояв волі полягає тут у тому, щоб навчитися боротися з негативними, руйнуючими організаційну діяльність емоціями.

Контроль над собою, своїми емоціями, своїми психологічними та фізіологічними проявами, які перешкоджають досягненню поставленої мети, – це вольові якості витримки та самоконтролю.

Уміння людини виконувати вольові дії відображає різнобічний розвиток найважливіших вольових якостей, що вказує на сильну волю. Така людина може ставити перед собою складні цілі та завдання, вміти досягати їх,

приймати складні рішення, протистояти стресу та негативним емоціям, які виникають під час ситуацій неуспіху.

Здатність такої людини долати перешкоди, підвищує її прагнення впоратися з труднощами і досягти успіху. Людина, яка виявляє низький рівень вольових якостей називається слабовольною або слабохарактерною. Така людина обирає слідувати своїм невимушеним потягам, піддається своїй лінії, віддає перевагу більше підкорятися, ніж виявити ініціативу. Якщо потрібно прийняти складне рішення або докласти велику кількість зусиль для досягнення мети, то вона часто це робить через страх невдачі, покарання або заради отримання заохочення, але не слідує своєму прийнятому рішення, виявляючи вольові якості. Перешкоди у складних ситуаціях викликають глибокі переживання, негативні емоції та прагнення уникнути подальших труднощів. Вольові дії кожної людини характеризуються їх індивідуальними особливостями, що обумовлюються ступенем розвитку вольових аспектів.

Нині в науковому дискурсі відомі наступні теорії емоцій: еволюційна теорія Ч. Дарвіна; рудиментарна теорія емоцій; соматична (або «периферична») теорія В. Джемса – К.Г. Ланге; таламічна теорія В. Кеннона – Ф. Барда; активаційна теорія Д. Ліндслі – Д. Хебба; теорія Дж. Даффі; біологічна теорія П. Анохіна; структурна теорія емоцій Дж. Пейпеця; вегетативно-гуморальна теорія емоцій П. Хенрі; анатомо-фізіологічна теорія емоцій Дж. Грея; судинна теорія вираження емоцій І. Уейнбаума і її модифікація; нейрокультурна теорія емоцій П. Екмана; «асоціативна» теорія В. Вундта; психоаналітична теорія емоцій; мотиваційна теорія емоцій Р. Ліпера; теорія Е. Гельгорна; двохфакторна (когнітивно-фізіологічна) теорія С. Шехтера; пізнавальна теорія емоцій М. Арнольд – Р. Лазаруса; інформаційна теорія П. В. Симонова; теорія когнітивного дисонансу Л. Фестінгера; теорія Дж. Келлі; адаптаційна теорія емоцій Р. Плутчика; теорія емоцій О.М. Леонтьєва; теорія єдиної концепції свідомості і емоцій; диференційна теорія емоцій К. Ізарда.

Проблематиці особливостей вольової сфери особистості, її впливові на психічні процеси і загалом на світогляд людини приділялася пильна увага впродовж багатьох століть [24, с. 73]. Так само, як і теорії емоцій, існують різні теорії волі, які також можна трактувати як напрямки: воля як волюнтаризм, вільний вибір, довільна мотивація, повинність обов'язку, особлива форма психічної регуляції, контроль за дією, механізм подолання зовнішніх та внутрішніх перепон і труднощів, воля з позиції екзистенціалізму [3, с. 214]. Зазначені теорії волі висвітлюють узагальнене поняття волі, особливості вольових якостей та властивостей із різних позицій, доповнюючи одна одну та де в чому суперечачи.

1.2. Психологічні особливості розвитку емоційно-вольової стійкості особистості: вікові аспекти

У різному віці люди по-різному проявляють емоцію, волю та емоційно-вольову стійкість.

Дошкільний вік це – перший етап формування особистості. Саме в цьому періоді починається становлення основних механізмів і структур, які зумовлюють подальший розвиток особистості.

Емоційні прояви та почуття дитини поступово втрачають імпульсивність, стають більш усвідомленими за змістом. Змінюється і значимість емоцій у житті дитини. На відміну від ранніх етапів розвитку, коли головним для дитини було схвалення дорослого, тепер для дошкільника важливо досягти великих результатів, отримати високу оцінку своєї діяльності [14, с. 41].

Ранній вік. У цьому віці дитина поступово освоює експресивні форми вираження емоцій – інтонацію, міміку, пантоміміку, що допомагає їй сприймати емоції оточуючих людей. Важливе значення, у розвитку емоцій дитини, відіграє пізнавальна сфера, а саме здатність описати словами емоційний стан, що сприяє їхньому найповнішому розумінню.

Гармонійний розвиток емоційної сфери відбувається під впливом соціального оточення, дорослих та в їх спільній взаємодії, а не ізольовано, само собою. Вже у віці чотирьох років у дитини формується своя специфіка вищої нервової діяльності, це проявляється у видах та властивостях нервової системи (спокій, стриманість, чуттєвість тощо).

У цьому періоді для дитини притаманні такі якості, як висока збудливість, імпульсивність прояву емоційних реакцій, агресія щодо навколишньої дійсності, часті конфлікти з однолітками та дорослими з неявних причин. У процесі дорослішання дитини, високий рівень імпульсивності прояву емоцій та запальності згладжується, але насиченість емоційних переживання не згасає.

Середній вік. Ближче до старшого дошкільного віку, у дитини поступово формується почуття обов'язку та відповідальності. Чим старша дитина, тим більше усвідомлено вона сприймає вимоги до себе, їх вагомість та відповідальність за свої дії. Поступово у дитини розвивається самоконтроль, формуються вміння планувати свою діяльність, визначати пріоритети та ставити перед собою цілі та завдання. За час дорослішання дитини, її інтереси, життєві пріоритети змінюються. Для наймолодших дошкільнят характерно орієнтування на свої особисті бажання та інтереси, а найстарші дошкільнята здатні враховувати інтереси інших людей, вміють орієнтуватися на необхідні, першочергові цілі та завдання [17, с. 59].

Старший вік. У цьому віці відбувається початкове формування етичних якостей особистості. На відміну від 3-4 років, коли моральні якості відсутні або відіграють незначну роль, у 7 років питання моральності виходять на перший план, для дитини стає важливим схвалення соціального оточення та правила норм поведінки. Згодом дитина починає передбачати результати своїх емоційних реакцій та поведінки, це є початком формування антиципації. Це дозволяє їй передбачати результати своєї діяльності, наслідків поведінки, реакцію оточуючих на її дії і бути готовою до цього.

У віці семи років відбувається найчутливіше розуміння своїх внутрішніх переживань, зумовлених соціальним оточенням, коли позитивні та негативні емоційні реакції закріплюються в поведінці дитини.

Таким чином, основні особисті якості дитини формуються до старшого дошкільного віку. У процесі появи нових інтересів, бажань дитини, мотивів дій формується цілеспрямована діяльність. Від того на скільки сильно дитина виявляє вольові якості залежить успішність досягнення бажаного результату [8, с. 263].

Початковим у структурі поведінки стає емоційний образ (афект). В основі регулювання поведінки дошкільника лежить механізм афекту, який змінює свій зміст за рахунок збільшення спектру емоцій. Першоосновою стають емоції, які визначають групову діяльність (співпереживання, чуйність). У старшому дошкільному віці мотиви дитини співвідносяться з її бажаннями та створюють чітку їх послідовність з урахуванням розміщення пріоритетів. За відсутності цієї системи дитина неспроможна виділити собі мотиви і впорядкувати їх, опиняючись при цьому заручником нерозв'язної ситуації.

Емоційно-вольова стійкість дошкільнят нижча від школярів середнього та підліткового віку, й відповідно у підлітків нижча, ніж у дорослої людини. Емоційно-вольова стійкість особистості, як складова психологічної стійкості, є значним ресурсом надійності її діяльності [20, с. 205].

Аналіз концепцій та підходів до проблеми емоційно-вольової стійкості показує, що в їхньому змісті відображені ідентичні уявлення про її сутність та значимість окремих компонентів. По-перше, емоційно-вольова стійкість передбачає наявність емоційної стабільності: здатності людини стримувати прояви емоційної збудливості та чутливості, зберігати нормативність емоційних реакцій, низький рівень тривожності, здійснювати контроль емоцій; володіння вміннями подолання емоцій. По-друге, параметри вольової регуляції виступають як об'єкт психокорекційного впливу і піддаються розвитку за умови психологічного впливу. Вольові якості, дозволяють

управляти емоціями та емоційними станами, і цей факт розглядається як безумовний у класичній сучасній вітчизняній та зарубіжній психології.

Стійкість особистості до виникнення та прояву різних реакцій на стресову ситуацію визначається як індивідуально-психологічними особливостями, так і мотиваційної орієнтацією. Високий рівень стійкості властивий тим підліткам, у системі цінностей яких переважають духовно-моральні цінності. Підлітки, які виростили в сім'ях з переважанням матеріальних цінностей, демонструють не лише низький рівень емоційно-вольової стійкості, а й розвиток залежності від стресу [23].

Типологія емоційно-вольової стійкості підлітків:

- стійкі підлітки завжди готові до змін і легко їх сприймають, легко долають труднощі у складних життєвих ситуаціях;
- нестійкі підлітки демонструють складнощі соціально-психологічної адаптації до різних трансформацій, відчувають значні труднощі у ситуаціях, які потребують зміни своєї поведінки, установок та звичок;
- підлітки, які потенційно стійкі, готові до послідовних змін, в умовах ліміту часу виконання діяльності вони часто впадають у затяжну депресію, піддаються емоціям. При повторюваності важких ситуацій підлітки такого типу реагування до них звикають і ставляться спокійно;
- стресогальмові підлітки характеризуються твердою життєвою позицією та стійким світоглядом, відповідно вони не хочуть змінюватися під впливом ззовні і відчувають розгубленість у стресових ситуаціях.

Етапи розвитку емоційно-вольової стійкості підлітків:

- інтерпретація та оцінка ситуації;
- індивідуальні особливості та резерви організму та особистості підлітка;
- самоаналіз стресових змін в організмі.

Актуальними потребами особистості в підлітковому віці є: потреба у самопізнанні, адекватній самооцінці, особистісному самовизначенні та позитивній комунікації у референтній групі. Підлітки чуйно ставляться до

своїх індивідуальних та емоційних особливостей. Ціннісні орієнтації до цього віку вже сформувалися під впливом сімейного виховання та соціальної комунікації з однолітками. Навіть манери та стиль поведінки підліток приводить у відповідність до уявлень про себе [23].

Здатність до вольових зусиль означає готовність психіки до свідомого самокерування, подолання станів збудження, стримування впливів деструктивних чинників середовища, збереження працездатності та професійного довголіття.

Відповідно до такого розуміння вольова регуляція є умовою емоційної стійкості і це визначається наявністю у цьому акті внутрішньої активності, свідомості, особистісного сенсу, спрямованості зміну чи утримання вольової напруги.

Підлітки у своєму професійному самовизначенні відчують низку труднощів у розумінні ціннісно-сислового значення професійної діяльності, здебільшого їм притаманний утилітаризм. Вони слабо орієнтовані у світі професій через недостатній психолого-педагогічний супровід цього процесу в школах, нерівний доступ усіх суб'єктів, котрі самовизначаються, до різних типів освітніх установ. Нерідко професійне навчання витісняється їхньою соціалізацією та корекцією інтелектуально-морального розвитку через неготовність стати учасником освітнього процесу.

Маючи вельми поверхневі знання про професії, орієнтуючись на ідеальний її образ у разі наявності прикладу, відчуючи нереалістичний оптимізм у вигляді недостатності процесів самопізнання себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, некритичності мислення, незнання ринку праці, аналізу тенденцій його розвитку як в поточній ситуації, так і в довгостроковій, молоді люди підходять до вибору ситуативно, виявляються не готовими до побудови найближчих життєвих та професійних перспектив.

Формування емоційно-вольової стійкості утруднено через відсутність чи розмитість особистісно вагомих цілей і концентрації вирішення завдань нині. Підлітки виявляються прихильними до установок старших, переважно

боятися відповідальності за прийняте рішення як на етапі вибору професії, так і в реальних професійних ситуаціях через дефіцит ресурсів і «сили особистості» у разі рівності мотивів та відкладених результатів діяльності.

Диференційований аналіз окремих складових емоційно-вольової стійкості обмежує можливості всеосяжної оцінки її практичної спрямованості, тому конструктивними є такі характеристики, які відображають її інтеграційний характер [7, с. 54]. Такий підхід має найбільший потенціал для оцінки значення емоційно-вольової стійкості як професійно важливої властивості дорослої людини, що сприяє досягненню результатів у службовій діяльності, забезпечує успішність і стабільність, надійність та безпомилковість, збереження функціональних можливостей суб'єкта в умовах напруженої праці.

Головним критерієм емоційно-вольової стійкості для багатьох вчених стає ефективність діяльності в емоційній ситуації. У досвідчених особистостей емоційна стійкість базується на особливостях психічної організації дій (планування, орієнтовні дії, ігрові рухові дії). Тобто у них проявляється природна емоційна стійкість, а в недосвідчених – зумовлена досвідом, вміннями.

Відмінності у виявлених зв'язках пояснюються, очевидно, тим, що й емоційна стійкість та сила нервової системи вимірювалися різними методами. Незважаючи на різноманітність підходів, практично всі дослідники розуміють під емоційно-вольовою стійкістю властивість особистості, яка сприяє успішному здійсненню продуктивної діяльності у напружених умовах.

Таким чином, емоційно-вольова стійкість особистості – комплексна проблематика, яка залежить від віку та досвіду людини у процесі емоційно-вольового вияву на різні життєві кризові ситуації. Диференційований аналіз окремих складових емоційно-вольової стійкості обмежує можливості всеосяжної оцінки її практичної спрямованості, тому

конструктивними є такі характеристики, які відображають її інтеграційний характер

РОЗДІЛ 2

ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВА СТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ І ПОВЕДІНКА В НАДЗВИЧАЙНІЙ СИТУАЦІЇ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ФАКТОРИ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ

2.1. Базові фактори стилю подолання кризової ситуації за концепцією Мулі Лаад

У сучасних умовах, забезпечення безпеки життєдіяльності дитини та дорослого стає все складнішим. На думку вчених, нова філософія виживання та безпеки повинна поєднувати в одне ціле розвиток та забезпечення безпеки, тобто забезпечувати безпеку через сталий розвиток.

Висока стресогенність сучасного життя негативним чином впливає на психічний стан більшості людей. Діти та дорослі змушені перебувати у постійній психічній напруженості, дратівливості, у багатьох це викликає депресії, психосоматичні хвороби, порушення сну, хронічний стрес. У сучасних умовах нестабільності на різноманітних рівнях із кожним роком збільшується кількість людей, які болісно реагують на стрес і кого він легко може перевести зі стабільного стану в кризовий.

Щороку стихійні лиха стають глобальнішими, а наслідки дедалі масштабнішими. При цьому негативний вплив на людину не обмежується лише природними небезпеками. Сучасний світ та тривога, на жаль, стали останнім часом, синонімами та щільно увійшли до суспільної свідомості. Стресові ситуації наповнюють повсякденне життя на роботі та вдома, що, водночас, посилює тривожний стан.

Страхи та тривоги – повноправні «жителі» свідомості та маркери сучасного буття. Безумовно на тривожний фон у соціумі впливають і доступність інформаційних цифрових технологій [1, с. 17].

Джерелом небезпеки може бути все живе та неживе, природні процеси та явища, техногенне середовище та дії людей. Впливу небезпеки може наражатися як людина, так і природне середовище, матеріальні цінності.

Ізраїльський професор Мулі Лаад сформував багатовимірну модель внутрішньої стійкості BASIC Ph [29]. Основний фокус спрямування моделі – поставити людину в активну життєдайну позицію.

У 90-х роках ХХ століття вчений і практик поставив за мету розробити інтегративну модель коду психологічного виживання людини після сильного стресу. Статистичні дослідження показують, що у 10-20 % травмованих людей проявляється тривала дезадаптивна стресова реакція (або посттравматичний стресовий розлад). Це патологічний стан психіки, у якому спогади про травму постійно завдають інтенсивного страждання людині, і їх неможливо контролювати [29].

Після довгих років досліджень, нарешті, з'явилася багатовимірна модель BASIC Ph. Наслідуючи багатовимірну модель внутрішньої стійкості BASIC Ph, кожна людина має вроджений індивідуальний стиль подолання наслідків та негативного впливу стресу на людину та її життєдіяльність. Організм людини, психіка і свідомість має природну властивість самозбереження та відновлення при надмірних інтелектуальних та психофізичних навантаженнях і шкідливих впливів стресогенних факторів. Часто ця здатність перебуває в «сплячому» стані, або людина нічого про цю властивість і здатність свого організму не знає і не використовує її. Важливо розпізнати цей індивідуальний стиль і користуватися в ситуаціях стресу і наближення тривоги [29].

Щоб визначити свій індивідуальний стиль подолання, достатньо згадати або поспостерігати за собою: поведіння в ситуації занепокоєння і підвищеної тривоги, у ситуації невизначеності або після ситуації, забарвленої негативними емоціями (конфлікт, сварка).

В історії психології було зроблено кілька спроб теоретично описати людський код виживання. М. Лаад все ж дещо зміщує акцент програм видатних психологів [6, с. 65]. Вони всі намагалися пояснити причину людської поведінки загалом, а проблема виживання була окремим випадком, яка з часом перемістилася з периферії до центру психології.

Згідно з М. Лаад, у кожної людини існує 6 основних каналів, кожен з яких «допомагає» вийти з кризової ситуації. Йдеться про:

- I. Віра (**B**elief and values);
- II. Емоції (**A**ffect and emotion);
- III. Спілкування (**S**ocial);
- IV. Уява (**I**magination);
- V. Розважливість (**C**ognition and thought);
- VI. Фізична активність (**P**hysiology and activities).

Розглянемо їх детальніше.

Belief (Віра). Людина з домінуючим каналом **B** знайде опору у вірі та духовних цінностях, які допоможуть їй пережити важкі часи напруження та переломний момент. Тут може бути як релігійна віра, так і політичні переконання, почуття місії (призначення), прагнення самоздійснення та самовираження.

Affect (Емоції). Це тип адаптації, з яким людина використовує афективні або емоційні методи: плач, сміх, усне викладення своїх переживань у розмові з кимось, а також можливе малювання, читання або письмо.

Social соціальність (Спілкування). Людина з таким типом адаптації знайде підтримку у приналежності до групи, у виконанні завдання, у тому, щоб відігравати якусь роль і бути частиною організації.

Imagination (Уява). Тут людина скористається своєю уявою, щоб замаскувати грубі факти реальності, вона може мріяти наяву, вдаватися до солодких мрій. Може уявити додаткові вирішення проблем – рішення, які виходять за межі реалістичних імпровізацій.

Cognition and thought (Розважливість). Когнітивні стратегії включають збір інформації, вирішення проблем, самоорієнтацію, внутрішню розмову або складання списків дій та переваг.

Physical (Фізична активність). Такі люди використовують фізичні, тілесні методи боротьби зі стресом. Ці методи включають релаксацію, десенситизацію, фізичні вправи та фізичну діяльність загалом [29].

Отже, через призму індивідуальних особливостей та умов середовища людина у дорослому віці має певний набір стратегій подолання, кожна з яких звертається до одного із шести каналів. Водночас ми можемо вдаватися до емоцій або уяви набагато частіше, ніж фізичної активності, і навпаки. Тобто одні канали можуть бути гіперосользовані, інші практично не задіяні – і це зручно до того часу, поки життєва ситуація не стає безвихідною.

Часто ця ситуація стає кризовою тому, що людина повторює одні й самі стратегії з метою позбутися стресу. Людина «буксує» на одному місці, до нескінченності використовуючи один і той же метод власного контролю, не просуваючись ні на крок уперед і нічого не змінюючи в ситуації. У таких випадках стрес є наслідком безвиході або відсутності гнучкості.

На первинному рівні боротьби багатовимірний підхід полягає в тому, щоб навчити людину безлічі різноманітних способів подолання кризи. Це допоможе їй отримати гнучкість, необхідну для того, щоб уникнути глухого кута.

Умовно можна розділити стратегії подолання перешкод на дві групи: вже існуючі елементи BASIC Ph, ще відсутні елементи.

У своїй роботі психолог може зосереджуватися або на тих, або на других (можна на обох по черзі). Акцент на існуючих стратегіях потрібен у гостріших кризових ситуаціях, коли людина в принципі втратила всі свої стратегії, заплуталася і втратила ґрунт під ногами. Акцент на відсутніх елементах важливий тоді, коли криза відчувається як глухий кут, застій (у той час як зовнішні події не виходять за рамки нормального).

Як розвивається індивідуальна модель BASIC Ph? Один із шляхів зрозуміти цей механізм – вивчення стратегії опору у реальних ситуаціях. Вона визначається як:

- здатність до самостабілізації та слідування «соціально нормальним» схемам поведінки у кризовій ситуації (наприклад, коли криза не закінчується тим, що людина звертається до наркотиків, алкоголю чи злочину);

- здатність вийти з кризової ситуації без серйозних психосоматичних або психічних синдромів.

При цьому слід зазначити, що часто виникають порушення поведінки або здоров'я як наслідок пережитого гострого стресу, але в середньо- та довгостроковій перспективі ці симптоми зникають.

Лише в останні десятиліття емпірична психологія виробила концептуальні основи опору, застосовуючи моделі та схеми, засновані на принципі здорової, адаптивної поведінки у ситуації стресу, а не опираючись винятково на моделі психічних та емоційних порушень, які можуть стати наслідком стресу. Емпіричні дослідження дали багато цінної інформації щодо факторів та механізмів, які визначають розвиток такої взаємодії між індивідом і навколишнім середовищем (обставинами), що дозволяє досягти високого опору.

Ця інформація була описана в рамках концепції Мулі Лаад. Різні аспекти опору та протидії стресу, які виявлені у спостереженнях різними дослідниками, добре вписуються в рамки моделі BASIC Ph.

BASIC Ph – це модель, яка допомагає виявити сильні сторони клієнта та побудувати рамки, які дозволять психологу / терапевту зрозуміти, чи достатньо для конкретної людини екстреного втручання, чи знадобиться короткострокова психотерапія [29].

Таким чином, завдання в рамках кризового втручання полягає в тому, щоб якнайшвидше виявити, оцінити та допомогти розвинути позитивні аспекти поведінки. Завдання короткострокової терапії в тому, щоб якнайшвидше визначити спосіб взаємодії особистості з дійсністю та вибрати стратегію терапії в залежності від цієї оцінки. Практична відмінність цих двох підходів у тому, що при кризовому втручанні користуватися вже наявними та виявленими у клієнта елементами моделі BASIC Ph, а короткострокова терапія концентруватиметься на тому, чого клієнту не вистачає для успішної протидії наслідкам стресу, а також на негативним наслідкам, які вже проявилися.

ВИСНОВКИ

Отже, проведене дослідження визначає емоційно-вольову сферу як комплекс властивостей особистості людини, які характеризують зміст, якість та динаміку її почуттів, емоцій. Прояви вольової сфери виражаються у здібностях людини регулювати свою діяльність та різні психічні процеси, їх прояви.

Емоції характеризують потреби людини та об'єкти, на які вони спрямовані. У процесі еволюції емоційні почуття та стани були закладені біологічно, щоб підтримувати життєві процеси в оптимальних межах. Їхнє значення для організму полягає в попередженні розкриваючого характеру будь-яких факторів. Таким чином, емоції є одним з основних механізмів регуляції функціонального стану організму і діяльності людини.

Воля - це особистісна активність високого рівня, що спонукає людину обирати найефективніші шляхи й засоби для досягнення своїх цілей. Вона виражається в процесі набуття соціального досвіду, удосконаленні способів поведінки, докладанні зусиль у прийнятті рішень та інших складних видах діяльності. Воля виражає одну з основних здібностей людини - контролювати свою поведінку. Зміст і структура вольової діяльності є своєрідною сукупністю вольових якостей особистості.

Головним критерієм емоційно-вольової стійкості для багатьох вчених стає ефективність діяльності в емоційній ситуації. У досвідчених особистостей емоційна стійкість базується на особливостях психічної організації дій (планування, орієнтовні дії, ігрові рухові дії). Тобто у них проявляється природна емоційна стійкість, а в недосвідчених – зумовлена досвідом, вміннями.

Емоційно-вольова стійкість передбачає наявність емоційної стабільності: здатності людини стримувати прояви емоційної збудливості та чутливості, зберігати нормативність емоційних реакцій, низький рівень

тривожності, здійснювати контроль емоцій; володіння вміннями подолання емоцій. Також параметри вольової регуляції виступають як об'єкт психокорекційного впливу і піддаються розвитку за умови психологічного впливу. Вольові якості, дозволяють управляти емоціями та емоційними станами, і цей факт розглядається як безумовний у класичній сучасній вітчизняній та зарубіжній психології.

Аналіз різних вікових категорій дозволяє констатувати, що у результаті особистого досвіду людини відбувається становлення емоцій різного рівня складності та волі, найпростіші емоції пов'язані з умовними рефлексами (біологічними потребами) людського організму.

Для аналізу емоційно-вольової стійкості досліджено концепцію ізраїльського професора Мулі Лаад, котрий сформував багатовимірну модель внутрішньої стійкості BASIC Ph із метою поставити людину в активну життєдайну позицію, щоб вийти з кризової надзвичайної ситуації.

Суть концепції полягає в тому, що в кожного з нас є 6 основних каналів, кожен з яких «допомагає» вийти з кризової ситуації: віра (Belief and values), емоції (Affect and emotion), спілкування (Social), уява (Imagination), розважливність (Cognition and thought), фізична активність (Physiology and activities). Кожен з цих каналів може по різному проявлятися.

Щоб визначити, як розвивається індивідуальна модель BASIC Ph, необхідно визначити яким чином відбувається опір людини в емоційно-вольовому плані в реальній ситуації.

Цінність модель BASIC Ph в тому, що вона допомагає виявити сильні сторони особистості та вибудувати рамки, які дозволять зрозуміти, чи достатньо для конкретної людини екстреного втручання, чи знадобиться короткострокова психотерапія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аршава І. Ф. Емоційна стійкість людини та її діагностика: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2006. 336 с.
2. Блінов О. А. Психологія бойової психічної травми: монографія. К.: Талком, 2016. 246 с.
3. Варій М.Й. Психологія особистості: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
4. Вікова і педагогічна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін., 2-е вид., допов. К.: Каравела, 2009. 400 с.
5. Вовк А. Світоглядні та поведінкові особливості людини як складові ресурсності в складних життєвих ситуаціях // Вісник Одеського національного університету. Психологія 15.11. 2010. С 34-41.
6. Данчук Ю. П., Чеканська О. А. Особливості психологічного дослідження порушень емоційно-вольової сфери у дитячому віці // Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості: зб. наук. праць за матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 26-27 верес. 2019 р.) / ред. кол.: О. Є. Блинова, Н. І. Тавровецька (відп. за вип.). Херсон: ФОП Вишемирський В. С., 2019. С. 65.
7. Дерманова І. Б. Діагностики емоційно-морального розвитку. СПб.: Видавництво «Річ», 2002. 176 с.
8. Дмитріюк Н. С. Вплив емоцій на формування та становлення особистості // Проблеми сучасної психології. 2010. № 8. С. 261-271.
9. Занюк С. С. Психологія мотивації: Навч. Посібник. К.: Либідь, 2002. 304 с.
10. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. К.: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
11. Коен А. Дослідження проблем соціальної дезорганізації і відхилень у поведінці. М.: Педагогіка, 2005. 272 с.

12. Кокун О. М. Психофізіологія: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.
13. Корольчук М. С. Психофізіологія діяльності: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Ельга, НікаЦентр, 2009. 400 с.
14. Лаужікас І. П. Нариси з виховання волі учнів (на матеріалі дослідження розвитку і виховання волі учнів молодших класів допоміжної школи): автореф. дис. ... канд. наук. Вільнюс, 1967. 63 с.
15. Леонтьєв В. О. Класифікація емоцій. Одеса: Вид-во інноваційно-іпотечного центру, 2001. 80 с.
16. Макарчук М. Ю., Куценко Т. В., Кравченко В. І., Данилов С. А. Психофізіологія: навчальний посібник. К.: ООО «Інтерсервіс», 2011. 329 с.
17. Максименко С. Д. Емоційний розвиток дитини. Київ: Мікрос СВВ. 2003. 220 с.
18. Новікова Ж. М. Теоретичні аспекти психологічного супроводження функціонування особистості // Науковий журнал «Молодий вчений». 2018. № 5 (57). С. 459-463.
19. Пилипенко К. В. Формування емоційної стійкості як професійно важливої якості майбутнього практичного психолога: дис. ... канд. психол. наук: спец.: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2010. 160 с.
20. Тарнавська Н. П. Емоційно-розвивальний простір дошкільника в дошкільному навчальному закладі та родині // Личность в едином образовательном пространстве: Сб. науч. статей I Межд. образов. форума (г. Запорожье, 5-7 мая 2010 года). Ч. 2: Детство в современном мире: первые 7 лет и вся жизнь», «Информационно-коммуникативное пространство как новая среда личности». Вид-во «ЛІПС», 2010. С. 201-206.
21. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації: монографія Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.

22. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека: навч. посіб. Київ: Марич, 2009. Behavior. 2002 (Jun.). Vol. 43. P. 207-222.
23. Шейко А. О. Чинники психологічної стійкості осіб юнацького віку. URL: [http://C:/Users/Admin/ Downloads/Nvmdups_2013_2_11_64%20\(2\).pdf](http://C:/Users/Admin/Downloads/Nvmdups_2013_2_11_64%20(2).pdf).
24. Aaron T. Beck. Cognitive Therapy and the Emotional Disorders. Penguin, 1991, 255 p.
25. Aaron Antonovsky. Health, Stress and Coping (The Jossey-Bass Social and Behavioral Science Series). Hardcover, Jossey-Bass Publishers, U.S., 1979. 270 p.
26. Aaron Antonovsky. Unraveling The Mystery of Health. How People Manage Stress and Stay Well, San Francisco, Jossey-Bass Publishers, 1987. 218 p.
27. Fallon R. Goodman & Todd B. Kashdan. The most important life goals of people with and without social anxiety disorder // Focusing on emotional interference and uncovering meaning in life. The Journal of Positive Psychology. 2019. DOI: <https://doi.org/10.1080/17439760.2019.1689423>.
28. Fierro-Suero, S., Almagro, B.J., & Sáenz-López, P. Validation of the Achievement Emotions Questionnaire for Physical Education (AEQ-PE). International Journal of Environmental Research and Public Health, 17(12). 2020. 45-60.
29. Lahad M. From victim to victor: The development of the BASIC PH model of coping and resiliency // Traumatology, Vol. 23 (1). 2017. URL: <https://psycnet.apa.org/record/2016-53766-001>.
30. Yang D. Schema Therapy: A Practitioner's Guide. Publishing house. The Guilford Press, 2003. 436 p.

АНОТАЦІЯ

Вплив емоційно-вольової стійкості особистості на поведінку у надзвичайній ситуації.

У курсовій роботі на основі аналізу наукової літератури з проблеми дослідження визначено сутність поняття «емоційно-вольова сфера», розглянуто вікові аспекти психологічних особливостей розвитку емоційно-вольової стійкості особистості, проаналізовано багатовимірну модель внутрішньої стійкості BASIC Ph ізраїльського професора Мулі Лаад, котру використовують в психології для подолання кризової ситуації особистості.

Уміння людини виконувати вольові дії відображає різнобічний розвиток найважливіших вольових якостей, що вказує на сильну волю. Така людина може ставити перед собою складні цілі та завдання, вміти досягати їх, приймати складні рішення, протистояти стресу та негативним емоціям, які виникають під час ситуацій неуспіху.

Різні теорії волі висвітлюють узагальнене поняття волі, особливості вольових якостей та властивостей із різних позицій, доповнюючи одна одну та де в чому суперечачи. Диференційований аналіз окремих складових емоційно-вольової стійкості обмежує можливості всеосяжної оцінки її практичної спрямованості, тому конструктивними є такі характеристики, які відображають її інтеграційний характер.

У сучасних умовах нестабільності на різноманітних рівнях із кожним роком збільшується кількість людей, які болісно реагують на стрес і кого він легко може перевести зі стабільного стану в кризовий. Ізраїльський професор Мулі Лаад сформував багатовимірну модель внутрішньої стійкості BASIC Ph. Її основний – поставити людину в активну життєдайну позицію за допомогою 6 основних каналів, кожен з яких «допомагає» вийти з кризової ситуації.

Модель BASIC Ph допомагає виявити сильні сторони особистості та зрозуміти необхідність екстреного втручання чи короткострокової психотерапії.

Ключові слова: емоційно-вольова сфера, особистість, емоції, почуття, воля, емоційно-вольова стійкість, модель BASIC Ph.

SUMMARY

The influence of emotional and volitional stability of the individual on behavior in an emergency situation.

In course research, based on the analysis of scientific literature on the research problem, the essence of the concept of «emotional-volitional sphere» was determined, the age-related aspects of the psychological features of the development of the emotional-volitional stability of the individual were considered, the multidimensional model of internal stability BASIC Ph of the Israeli professor Mooli Lahad, which is used in psychology for overcoming the crisis situation of the individual.

A person's ability to perform volitional actions reflects the versatile development of the most important volitional qualities, which indicates a strong will. Such a person can set difficult goals and tasks, be able to achieve them, make difficult decisions, resist stress and negative emotions that arise during situations of failure.

Different theories of the will highlight the generalized concept of the will, the specifics of the will's qualities and properties from different positions, complementing each other and sometimes contradicting each other. Differentiated analysis of individual components of emotional and volitional stability limits the possibilities of a comprehensive assessment of its practical orientation, therefore such characteristics that reflect its integrative nature are constructive.

In today's conditions of instability at various levels, the number of people who react painfully to stress and whom it can easily transfer from a stable state to a crisis state is increasing every year. Israeli professor Mooli Lahad formed a multidimensional model of internal stability BASIC Ph. Its main goal is to put a

person in an active life-giving position with the help of 6 main channels, each of which helps to get out of a crisis situation.

The BASIC Ph model helps identify strengths and understand the need for emergency intervention or short-term psychotherapy.

Key words: *emotional-volitional sphere, personality, emotions, feelings, will, emotional-volitional stability, model BASIC Ph.*